

ΜΝΗΜΩΝ

ΑΔ. ΠΟΛΙΤΗΣ, 'Η αμορφή» τοῦ καπετάν Μπασδέκη •
ΕΥΓ. Δ. ΔΙΑΤΑ, Τεκμήρια γιὰ τὴν ἀθηναϊκὴ κοινωνία
• ΟΔ. ΓΚΡΑΤΖΙΟΥ, 'Απὸ τὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ
Μουσείου • Μ. ΠΑΪΖΗ - ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Μία
συνοδικὴ πράξη (1493) τοῦ Μαξίμου Δ' • Τ. Ε. ΣΚΛΑ-
ΒΕΝΙΤΗΣ, 'Η βιβλιοθήκη τῶν ἐντύπων τῆς μονῆς Μεγί-
στης Λαύρας τοῦ Ἁθῶ • Κ. ΛΑΠΠΑΣ, «Σύνοδος περὶ
καθαιρέσεως τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων» (1821) • ΧΡ.
ΛΟΥΚΟΣ, 'Ο Ρῶσος φιλέλληνας Νικόλαος Ράικο • ΔΗΜ.
ΚΥΡΤΑΤΑΣ, 'Η παρακμὴ τοῦ δουλοκτητικοῦ συστήματος
• Ρ. ΜΠΕΝΒΕΝΙΣΤΕ, Δίκαιο, δικαστικὰ ἀρχεῖα καὶ
κοινωνικὴ ἱστορία • ΧΡ. ΚΟΥΛΟΥΡΗ, Σχολικὰ ἐγχει-
ρίδια καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα • ΕΥ. ΜΠΑΛΤΑ, Οἱ πρόλογοι
τῶν καραμανλίδικων βιβλίων • ΕΦΗ ΑΒΔΕΛΑ, Οἱ γυ-
ναῖκες δημόσιοι ὑπάλληλοι στὴν Ἑλλάδα (1908 - 1953) •
ΑΝΤ. ΔΙΑΚΟΣ, 'Η ἱστορία τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος
• Π. ΠΙΖΑΝΙΑΣ, «Κέντρο καὶ περιφέρεια»: θεωρία καὶ ἱ-
στορία • ΕΛ. ΣΚΟΠΕΤΕΑ, 1848: Εὐρωπαϊκὴ ἐπανάσταση
• ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ •

ΤΟΜΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ 1987

ΟΙ ΠΡΟΛΟΓΟΙ ΤΩΝ ΚΑΡΑΜΑΝΛΙΔΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΠΗΓΗ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ «ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ» ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΟΦΩΝΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ

Πολλά έχουν γραφτεί για την εθνική ταυτότητα και επίσης περισσότερα για την καταγωγή των τουρκόφωνων ὀρθόδοξων πληθυσμῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πού γενικότερα εἶναι γνωστοί στή βιβλιογραφία μὲ τὸν ὄρο *Καραμανλίδες*. Ὁ ὄρος βέβαια *Καραμανλίδες* εἶναι περιοριστικός καὶ ἀσαφής. *Καραμανλίδες* εἶναι οἱ πληθυσμοὶ τῆς *Καραμανίας*. Ἐνῶ οἱ τουρκόφωνοι ὀρθόδοξοι πληθυσμοὶ πού μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐδῶ ἀφ' ἑνὸς δὲν περιορίζονται στήν *Καραμανία* καὶ ἀπλώνονται ἀπὸ τὴν *Κιλικία* ὡς τὸν *Πόντο*, ἀφ' ἑτέρου διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τοὺς ἄλλους τουρκόφωνους μὴ τουρκικούς πληθυσμοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δηλαδὴ τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Ἑβραίους.

Στοὺς τουρκόφωνους ὀρθόδοξους πληθυσμοὺς τὰ δύο πολὺ βασικά, τὰ πῶς «ἀντικειμενικά» συστατικὰ τῆς εθνικῆς τους ταυτότητας εἶναι ἀντιφατικά. Ἦταν χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι καὶ μιλοῦσαν τουρκικά. Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὶς *δύο πτέρυγες τοῦ ἐθνισμοῦ*¹, *θρησκεία* καὶ *γλώσσα*, βρίσκεται καὶ τὸ κλειδί τῆς διαμάχης μιᾶς μερίδας μελετῶν γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τους. Καὶ αὐτὸ διότι, καθὼς ἡ ἔννοια τῆς εθνικῆς ταυτότητας εἶναι δύσκολα προσδιορίσιμη, κάθε προσπάθεια προσδιορισμοῦ τῆς ἐπέστρεφε πάντα στὴ γλώσσα καὶ τὴ θρησκεία, στοιχεῖα πού ἀπὸ τὴ μιὰ ἐξασφάλιζαν τὴν κοινότητα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, χωρὶς τὴν ἐνίσχυσή τους μὲ τὸ στοιχεῖο τῆς καταγωγῆς, δὲν ἐπαρκοῦσαν γιὰ τὴν ἀξιοποίησή τους ὡς καθοριστικὰ στοιχεῖα τῆς εθνικῆς ταυτότητας. Κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴ λογικὴ διαμορφώθηκαν οἱ ἐξῆς ἀπόψεις²:

---

* Τὸ κείμενο πού ἀκολουθεῖ συνοψίζει τὰ βασικά σημεῖα μιᾶς ἀνακοίνωσης στὸ συνέδριο «Ἑλλάδα καὶ Μικρὰ Ἀσία» πού διοργάνωσε ἡ *Modern Greek Studies Association* στὴ Θεσσαλονίκη τὸν Ἰούλιο τοῦ 1985.

1. Ἑλλη Σκοπετέα, *Τὸ «Πρότυπο Βασιλείου» καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα. Ὁψεις τοῦ ἐθνικοῦ προβλήματος στὴν Ἑλλάδα (1830 - 1880)*, (διατριβή), Θεσσαλονίκη 1984, σ. 100.

2. Sp. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Berkeley, Los Angeles, London 1971, University of California Press, σ. 453, 457. Πρβλ. ἐπίσης R. Clogg, «The Publication and Distribution of Karamanli Texts by the British and Foreign Bible Society before 1850, I», *Journal of Ecclesiastical History*, τ. XIX, ἀρ. 1 (Ἀπρ. 1968) 57.

α) ὅτι οἱ πληθυσμοὶ αὐτοὶ εἶναι ἐλληνικῆς καταγωγῆς καὶ ὑποχρεώθηκαν νὰ μιλήσουν τουρκικὰ ἢ διὰ τῆς βίας ἢ ἐξαιτίας τῆς ἀπομόνωσής τους ἀπὸ τοὺς ὀρθόδοξους χριστιανούς τῶν δυτικῶν παραλίων ποὺ μιλοῦσαν ἐλληνικά·

β) ὅτι πρόκειται γιὰ ἀπογόνους Τούρκων, ποὺ μετανάστευσαν καὶ ἐγκυκαταστάθηκαν στὴν ἐπικράτεια τοῦ Βυζαντίου πρὶν τὴν κατάκτηση, ἢ ὑπηρετοῦσαν ὡς μισθοφόροι στὸ βυζαντινὸ στρατὸ καὶ οἱ ὁποῖοι ἐνστερνίστηκαν τὴ θρησκεία, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὴ γλώσσα τῶν νέων κυριῶν τους.

Ὅσες μελέτες ἐγίναν γιὰ τὴν ἐθνικὴ ταυτότητα τῶν τουρκόφωνων ὀρθόδοξων πληθυσμῶν, παρακάμπτοντας θέματα καταγωγῆς, βασίστηκαν σὲ περιηγητικὰ κείμενα³, ἐκθέσεις μισιοναρίων⁴ ἢ ἐκθέσεις προξενείων⁵ (ἐλληνικῶν καὶ ξένων), στὶς ἀπόψεις λογίων τῆς Ἑλλάδας (ὅπως ἐκφράζονται π.χ. στὸ Σύλλογο πρὸς Διάδοσιν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἢ στὸ Σύλλογο τῶν Μικρασιατῶν «Ἡ Ἀνατολή», στὸν «Ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸ Φιλολογικὸ Σύλλογο») ἢ τέλος στὶς ἀπόψεις πολιτικῶν τῆς Μεγάλης Ἰδέας⁶.

Μιὰ ἄλλη πηγὴ γιὰ τὴ διερεύνηση τοῦ θέματος τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας εἶναι τὰ βιβλία ποὺ γράφτηκαν γιὰ τοὺς τουρκόφωνους ὀρθόδοξους πληθυσμούς. Τὸ βιβλίο ἀποτελεῖ τὴν πιὸ ἀπτὴ ἔκφραση τῆς παιδείας καὶ ἡ παιδεία μὲ τὴ σειρά της εἶναι ἡ πιὸ σταθμιτὴ ἔκφραση τῆς συνείδησης καὶ τὸ πιὸ ἀδιάβλητο στοιχεῖο ὑπαρξῆς ἐθνικῆς ταυτότητας.

Ἐδῶ ἀνοίγω μιὰ παρένθεση γιὰ νὰ μιλήσω γιὰ τὰ βιβλία ποὺ πέρασαν στὴν ἐλληνικὴ ἱστορικὴ βιβλιογραφία μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ ὄνομα «καρμανλιδικά» βιβλία⁷. Πρόκειται γιὰ βιβλία γραμμένα στὴν τουρκικὴ γλώσσα,

3. R. Davison, «Nationalism as an Ottoman Problem and the Ottoman Response», στὸν τόμο *Nationalism in a non-national state. The Dissolution of the Ottoman Empire*, ἔκδ. W. Haddad καὶ W. Ochsenwald, Ohio State University Press, 1977, σ. 32 - 33.

4. R. Clogg, «The Publication and Distribution of Karamanli Texts by the British and Foreign Bible Society before 1850, I and II», *Journal of Ecclesiastical History*, τ. XIX, ἀρ. 1 καὶ ἀρ. 2 (Ἀπρ. 1968 - Ὀκτ. 1968) 57 - 81 καὶ 171 - 193.

5. Alkis Panayotopoulos, *The Greeks of Asia Minor 1908 - 1912. A Social and Political Analysis*, Λονδίνο 1983 (διατριβή).

6. Κ. Θ. Δημαρᾶς, *Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς*, Ἀθήνα 41985· τοῦ ἴδιου, *Ἑλληνικὸς Ρομαντισμὸς*, Ἀθήνα 31986. Πρβλ. ἐπίσης τὴ μελέτη τῆς Ἑλλης Σκοπετέα, ὀ.π.

7. S. Salaville - E. Dalleggio, *Karamanlidika. Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs*, τ. 1: 1584 - 1850, Ἀθήνα 1958, τ. 2: 1851 - 1865, Ἀθήνα 1966, τ. 3: 1866 - 1900, Ἀθήνα 1974. Δύο ἀκόμη τόμοι βιβλιογραφίας πρόκειται νὰ ἐκδοθοῦν ἀπὸ τὴ συγγραφέα τοῦ ἄρθρου. Ὁ πρῶτος θὰ περιλαμβάνει προσθῆκες στὸ ἔργο τῶν S. Salaville-E. Dalleggio καὶ ὁ δεῦτερος βιβλιογραφεῖ τὴν παραγωγή τοῦ 20οῦ αἰῶνα. R. Clogg, «The Greek Millet in the Ottoman Empire», στὸ *Christians and Jews in the Ottoman Empire*, ἔκδ. B. Brande καὶ B. Lewis, τ. I, Λονδίνο 1982, σ. 185 - 186.

τυπωμένα ὅμως μὲ ἑλληνικούς χαρακτῆρες. Ἡ βιβλιοπαραγωγή αὐτὴ ἀρχίζει τὸ 1718 μὲ τὴν ἔκδοση Ἐπάνθισμα τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως ἀπὸ τὸν Νεόφυτο Μαυροματῆ καὶ συνεχίζεται καὶ μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ ὡς τὴν τρίτη δεκαετία τοῦ 20οῦ αἰώνα. Τελευταῖα δείγματα τῆς βιβλιοπαραγωγῆς αὐτῆς συναντῶ νὰ βγαίνουν στὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὴ Δράμα. Ἡ «τουρκόφωνη ἑλληνική» φιλολογία σὲ ἓνα μεγάλο μέρος ἀπαρτίζεται ἀπὸ μεταφράσεις στὰ τουρκικὰ θρησκευτικῶν καὶ λειτουργικῶν βιβλίων, χωρὶς φυσικὰ νὰ ἀποκλείεται καὶ τὸ κοσμικὸ βιβλίον (μαθηματικά, γεωγραφία, ἀστρονομία, φυσική, χρηστομάθειες, λεξικά, ἑφημερίδες, περιοδικὰ, μυθιστορήματα, κανονισμοί, γραμματικές, μπροσοῦρες μὲ ὁδηγίες γιὰ διάφορες καλλιέργειες, κλπ.⁸).

Δὲ θὰ ἐξετάσω τὴ μαρτυρία τοῦ караμανλίδικου βιβλίου συνολικὰ ὡς πρὸς τὴ διαμόρφωση τῆς ἐθνικῆς συνείδησης. Αὐτὸ θὰ γίνῃ ἄλλοτε ὀλοκληρωμένα καὶ ἐξαντλητικὰ καὶ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς στόχους τῶν προσεχῶν προγραμμάτων τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Στὸ σημεῖωμα αὐτό, πού ἀποτελεῖ προπομπὸ καὶ πρόδρομο τμημα μιᾶς σχεδιαζόμενης μελέτης μου, θὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ πῶς ὀρίζονται οἱ ἴδιοι οἱ τουρκόφωνοι Ἑλληνας μέσα στὸ περιβάλλον τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως αὐτὴ ἡ σχέση σκιαγραφεῖται καὶ ὀριοθετεῖται στὰ προλεγόμενα τῶν караμανλίδικων βιβλίων.

Βεβαίως, ἡ μαρτυρία εἶναι λόγια ἀφοῦ δηλώνει τὶς σχέσεις τῶν συγγραφέων καὶ τῶν μεταφραστῶν ἢ ἔκδοτῶν караμανλίδικων βιβλίων μὲ τοὺς συμπατριῶτες τοὺς εἰδικὰ, καὶ γενικὰ μὲ τὸ σύνολο τῶν πληθυσμῶν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας· ἔμμεσα ὅμως, ἀπηχεῖ καὶ ἀπόψεις τοῦ κοινοῦ στὸ ὀποῖο ἀπευθύνονται. Ἐπομένως, οἱ πρόλογοι τῶν караμανλίδικων βιβλίων μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν δεῖκτες τῶν νοοτροπιῶν πού ἐπικρατοῦν στὴ διάρκεια τῆς караμανλίδικης βιβλιοπαραγωγῆς (1718 - 1929) στὸ χῶρο τῶν τουρκόφωνων ὀρθόδοξων πληθυσμῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Τὰ στοιχεῖα πού μᾶς ἐνδιαφέρουν γιὰ τὸ θέμα πού διερευνοῦμε εἶναι ὅσα ἀποσαφηνίζουν καὶ ὀρίζουν τὶς ἔννοιες γένος, ἔθνος, τὶς σχέσεις μεταξὺ τους, ὅπως καὶ μὲ τὴν ἔννοια τῆς θρησκείας. Ὡς πρὸς αὐτὰ τὰ ζητούμενα τὰ Προλεγόμενα τῶν караμανλίδικων βιβλίων δίνουν ἔμμεσες πληροφορίες πού ἐκμαιεῦνται κυρίως ἀπὸ δύο σημεία:

- 1) ἀπὸ τὸ πῶς ἀποκαλοῦν, προσφωνοῦν, δηλαδὴ ὀνοματοθετοῦν τὸ ἀναγνωστικὸ τους κοινὸ οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ μεταφραστὲς καὶ ἀπὸ τὸ πῶς ὀρίζουν τὴ σχέση τους μὲ τὸ κοινὸ αὐτό·
- 2) ἀπὸ τοὺς λόγους πού ἐπικαλοῦνται ὅτι τοὺς παρακίνησαν στὴν μετάφραση καὶ στὴ συγγραφὴ ἑνὸς караμανλίδικου βιβλίου.

8. Sp. Vryonis, ὀ.π., σ. 454 - 455. Πρβλ. J. Eckmann, «Die Karamanische Literatur», στὸ *Philologiae Turcicae Fundamenta*, Βίσμπαντεν 1964, τ. 2, σ. 819 - 835. Ἰ. Τ. Παμπούκης, *Πετριμίζ, ὀλίγα λέξεις ἐπὶ τῆς συνθέσεως τῶν θρησκευτικῶν βιβλίων τῆς τουρκοφῶνου ἑλληνικῆς φιλολογίας*, Ἀθήνα 1961.

τῆ βροῦμε πουθενά. Πάντοτε ὅταν δηλώνονται «ἐθνικά» δηλώνονται *Ρούμ* καὶ ἡ λέξη "Ἑλληνας καὶ τὰ παράγωγά της, ὅποτε ὑπάρχει (κι αὐτὸ σπάνια), εἶναι γιὰ νὰ δηλωθεῖ ἡ γλώσσα²⁶. Φυσικά, τὰ πιὸ συχνὰ ἐπίθετα γιὰ νὰ ὀριστεῖ ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα εἶναι: *ρουμίδζε λισανή, λισάνη ρουμί, ρούμτζα* ἀλλὰ καὶ *γιουνάνι λισανηνά*· τὸ τελευταῖο σχεδὸν κατ' ἀποκλειστικότητα ἀπὸ τὴ Βιβλικὴ Ἑταιρεία.

Ὁ R. Davison λέει ὅτι ἀποκαλοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς "Ἕλληνες (*Ρούμ*), διότι ἔχουν τὴ θρησκεία τῆς Ἑλλάδας²⁷. Ἄνῃκαν στὴν ἑλληνικὴ ὀρθόδοξη ἐκκλησία. Εἶναι "Ἕλληνες ἐφόσον ἀνήκουν στὸ *ρούμ μιλλετι* χωρὶς νὰ σημαίνει αὐτὸ ἀναγκαστικὰ μιὰ ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδηση, μὲ τὴν ἐθνικὴ σημασία ποὺ ἀποκτᾶ ἡ λέξη "Ἑλληνας στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο. Ἐξάλλου καὶ ὅταν δηλώνονται *Ρούμ* τὶς περισσότερες φορές αὐτὸ συνοδεύεται μὲ τὴ λέξη Ἄνατόλ. Εἶναι δηλαδὴ Ἄνατόλ *Ρούμ* ἢ *Ρούμ Anadoldaki* ἢ *Ρούμ τῆς Ἀνατολῆς*²⁸. Τὸ ἴδιο ἐπισημαίνει καὶ ὁ Kemal Karpat²⁹ «Ἑλληνας σήμαινε κάθε ὀρθόδοξος Χριστιανὸς συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν τουρκόφωνων Καραμανλήδων, ποὺ θεωροῦσαν τὸν ἑαυτὸ τοὺς "Ἕλληνα, ἐνῶ Τοῦρκος ἦταν ὁποῖος ἀνήκε στὸ μουσουλμανικὸ μιλλέτ».

Ἐναν ἐπιτυχὴ ὀρισμὸ τοὺς συναντοῦμε στὸ βιβλίον *Καισάρεια μητροπολιτλερί*³⁰, ὅπου ὑπάρχει ἓνα τετράστιχο γραμμένο στὴν τούρκικη γλώσσα μὲ ἑλληνικοὺς χαρακτῆρες, ποὺ λέει: «Ἐνῶ εἴμαστε "Ἕλληνες (*Ρούμ*) ἀγνοοῦμε τὴ γλώσσα μας καὶ μιλοῦμε τουρκικά. Δὲ γράφουμε καὶ δὲ διαβάζουμε τουρκικά (ἐννοεῖ μὲ ἀραβικοὺς χαρακτῆρες), ὅπως καὶ δὲν μιλοῦμε ἑλληνικά. Εἴμαστε δηλαδὴ ἓνα μίγμα. Τὸ ἀλφάβητό μας εἶναι τὸ ἑλληνικὸ, ἀλλὰ ἐκφραζόμαστε στὰ τουρκικά».

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι ὅτι ὅποτε παρακινοῦνται μέσα ἀπὸ τὰ προλογικὰ κείμενα νὰ μάθουν ἑλληνικά, αὐτὸ γίνεται μόνο γιὰ λόγους θρησκευτικούς, ἐπειδὴ, καθὼς τὰ κείμενα τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας εἶναι γραμμένα στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα, εἶναι πολὺ δύσκολο ἢ ἀδύνατο νὰ μεταφραστοῦν στὰ τουρκικά³¹. Ἀντίθετα ὅταν παρακινοῦνται νὰ μάθουν τουρκικά (ἐννοεῖται νὰ γράφουν καὶ νὰ διαβάζουν τὸ ἀραβικὸ ἀλφάβητο), αὐτὸ πρέπει νὰ γίνῃ ἐφόσον

26. «Ἑλληνας λισανιντάν...» στὸν τίτλο τοῦ βιβλίου Ἱερὸν Ἀπάνθισμα... 1812 (S. Salaville - E. Dalleggio, n° 49). «Ἑλληνικά λισανηνή...» στὸν τίτλο τοῦ βιβλίου Νέα Μέθοδος... 1885 (S. Salaville - E. Dalleggio, n° 229).

27. R. Davison, ὁ.π., σ. 33.

28. Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον ὁ «Ἀστὴρ» 1913. Ἀνατολὴ ρουμλαρηνά μαχσοὺς ἰλμί, ἐδεπί φέννι μουσαββέρ Σαλαμέ... Κωνσταντινούπολη 1912.

29. K. Karpat, ὁ.π., σ. 165.

30. Στὴ βιβλιογραφία τῶν S. Salaville - E. Dalleggio, n° 306.

31. Ἱπαδετναμέ... 1844, σ. 123 - 128. (S. Salaville - E. Dalleggio, n° 107).

θέλουν νὰ ζοῦν ἀδελφικὰ μὲ τοὺς ὀθωμανοὺς³² ἢ ἐφόσον θέλουν νὰ καταλάβουν δημόσιες κρατικὲς θέσεις, νὰ κάνουν πολιτικὴ ἢ νομικὴ³³ σταδιοδρομία.

Τέτοιες νύξεις ποὺ ἀπαντοῦν μετὰ τὸ Hatti Hümayun, τὴν ἐποχὴ τοῦ Tanzimat, δὲν εἶναι παρὰ ἐκφράσεις τῆς ιδέας τοῦ Ἑλληνοοθωμανισμοῦ, τοῦ δόγματος τῆς ἀποδοχῆς καὶ τῆς ἀξιοποίησης τῶν μεταρρυθμίσεων, καὶ δὲν μποροῦν νὰ ἰδωθοῦν παρὰ μόνο ὡς ἀπάντηση τὴν ἐλλαδικὴ Μεγάλῃ Ἰδέᾳ. Καὶ πρέπει νὰ ἰδωθοῦν παράλληλα μὲ τὴ σιωπὴ ἢ τὴν ἀδράνεια τῶν τουρκόφωνων Ἑλλήνων Μικρασιατῶν σὲ ὅσα συμβαίνουν στὸ Ἐθνικὸ Κέντρο.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΠΑΛΤΑ

32. Ἐγχειρίδιον Ἑλληνοτουρκικῶν λέξεων καὶ φράσεων ὑπὸ Νικολάου Ε. Μακρῆ... Ἀθήνα 1891, σ. 5. (S. Salaville - E. Dalleggio, n° 267).

33. Ὀθωμανικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια ὑπὸ Ἰωάννου Π. Μηλιοπούλου, τ. 1, Κωνσταντινούπολη 1876, σ. 7 - 8. (S. Salaville - E. Dalleggio, n° 196.) Πρβλ. Anna Tabaki, «Un aspect des lumières néohelléniques: L'approche scientifique de l'Orient. Le cas de Dimitrios Alexandridis», Ἑλληνικά 35/205 (1984) 317 - 318.